

УДК 338.43

<https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.4.24>

Р.В. МОРОЗОВ

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ORCID: [0000-0002-1454-6296](https://orcid.org/0000-0002-1454-6296)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КЛАСТЕРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Дослідження присвячено розробленню теоретичних засад з формування передумов кластерної організації агропромислового виробництва. У статті узагальнено сутнісні характеристики поняття «кластер». Доведено, що участь сільськогосподарських товаровиробників у агропромислових об'єднаннях кластерної організації, адаптованих до ринкового середовища, дозволить їм використати усі переваги концентрації та спеціалізації агропромислового виробництва. Сформована система основних підготовчих заходів щодо створення агропромислового об'єднання кластерної організації. У дослідженні обґрунтовані принципи побудови системи економічних відносин між учасниками кластерного об'єднання, які можна сформулювати наступним чином: добровільна участь в об'єднанні та добровільне користування послугами об'єднання; прийняття рішень за схемою: «один учасник – один голос»; рівноправність всіх учасників об'єднання незалежно від форми господарювання та масштабів діяльності; обов'язковість виконання спільно прийнятих рішень та укладених об'єднанням угод; пріоритетність захисту законних інтересів суб'єктів господарювання – учасників об'єднання; врахування в діяльності об'єднання інтересів усіх зацікавлених сторін; відкритість та доступність інформації про діяльність об'єднання, що не становить комерційної таємниці. На підставі узагальнення теоретичних джерел стосовно різних підходів до створення кластерів, інших об'єднань, в роботі систематизовано загальні властивості агропромислового об'єднання кластерної організації. Доведено, що об'єктивна необхідність розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва в умовах сьогодення вимагає принципово нових підходів до організації його ведення. Аргументовано, що критерієм ефективності функціонування сільськогосподарських товаровиробників в кластерних об'єднаннях є величина синергетичного ефекту, який виникає в результаті формування територіальних й галузевих полюсів розвитку агропромислового виробництва на ринках односторонньої сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: агропромислове виробництво, кластер, об'єднання, синергія, спеціалізація, інтеграція.

Р.В. МОРОЗОВ

Херсонский государственный аграрно-экономический университет

ORCID: [0000-0002-1454-6296](https://orcid.org/0000-0002-1454-6296)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КЛАСТЕРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

Исследование посвящено разработке теоретических основ по формированию предпосылок кластерной организации агропромышленного производства. В статье обобщены существенные характеристики понятия «кластер». Доказано, что участие сельскохозяйственных товаропроизводителей в агропромышленных объединениях кластерной организации, адаптированных к рыночной среде, позволит им использовать все преимущества концентрации и специализации агропромышленного производства. Сформирована система основных подготовительных мероприятий по созданию агропромышленного объединения кластерной организации. В исследовании обоснованы принципы построения системы экономических отношений между участниками кластерного объединения, которые можно сформулировать следующим образом: добровольное участие в объединении и добровольное пользование услугами объединения; принятия решений по схеме: «один участник – один голос»; равноправие всех участников объединения независимо от формы хозяйствования и масштабов деятельности; обязательность выполнения совместно принятых решений и заключенных объединением соглашений; приоритетность защиты законных интересов субъектов хозяйствования – участников объединения; учет в деятельности объединения интересов всех заинтересованных сторон; открытость и доступность информации о деятельности объединения, которая не составляет коммерческой тайны. На основании обобщения теоретических источников относительно разных подходов к созданию кластеров, других объединений, в работе систематизированы общие особенности агропромышленного объединения кластерной организации. Доказано, что объективная необходимость развития конкурентоспособного агропромышленного производства в современных условиях требует принципиально новых подходов к его организации.

Аргументировано, что критерием эффективности функционирования сельскохозяйственных товаропроизводителей в кластерных объединениях является величина синергетического эффекта, который возникает в результате формирования территориальных и отраслевых полюсов развития агропромышленного производства на рынках однородной сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: агропромышленное производство, кластер, объединения, синергия, специализация, интеграция.

R. V. MOROZOV

Kherson State agrarian and economic University

ORCID: [0000-0002-1454-6296](https://orcid.org/0000-0002-1454-6296)

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF THE CLUSTER ORGANIZATION AGRO-INDUSTRIAL PRODUCTION

The research is devoted to the development of theoretical bases for the formation of preconditions for the cluster organization of agro-industrial production. The article summarizes the essential characteristics of the concept of "cluster". It is proved that the participation of agricultural producers in agro-industrial associations of the cluster organization, adapted to the market environment, will allow them to use all the advantages of concentration and specialization of agro-industrial production. A system of basic preparatory measures for the creation of an agro-industrial association of a cluster organization has been formed. The study substantiates the principles of building a system of economic relations between the members of the cluster association, which can be formulated as follows: voluntary participation in the association and voluntary use of the services of the association; decision-making according to the scheme: "one participant - one vote"; equality of all members of the association, regardless of the form of management and scale of activity; mandatory implementation of jointly adopted decisions and agreements concluded by the association; priority of protection of legitimate interests of business entities - members of the association; consideration of the interests of all stakeholders in the activities of the association; openness and availability of information about the activities of the association, which is not a trade secret. On the basis of generalization of theoretical sources concerning various approaches to creation of clusters, other associations, the general properties of agro-industrial association of the cluster organization are systematized in work. It is proved that the objective need for the development of competitive agro-industrial production in today's conditions requires fundamentally new approaches to the organization of its management. It is argued that the criterion for the effectiveness of agricultural producers in cluster associations is the magnitude of the synergistic effect that arises as a result of the formation of territorial and sectoral poles of agro-industrial production in the markets of homogeneous agricultural products.

Keywords: agro-industrial production, cluster, association, synergy, specialization, integration.

Постановка проблеми

Поглиблення процесів глобалізації економіки спонукає сільськогосподарських товаровиробників до пошуку нових організаційно-управлінських структур, які були б більш стійкими за невизначеної ринкової ситуації. Зростання гнучкості та адаптивності сільськогосподарських товаровиробників до складних умов демонструють різноманітні механізми кооперування та інтегрування, і як основний організаційний підхід серед них найбільшого поширення набуває кластерна організація агропромислового виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Цьому шляху організації та розвитку агропромислового виробництва значну увагу приділили у своїх наукових працях такі науковці, як: М. Кропивко [1; 6], Ю. Лупенко [1], О. Одінцов [3], М. Портер [5], П. Саблук [1; 6] та ін. Водночас в національній агроекономічній науці проблема формування аграрних кластерів недостатньо вивчена.

Формулювання мети дослідження

Метою дослідження є розроблення теоретичних засад з формування передумов кластерної організації агропромислового виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

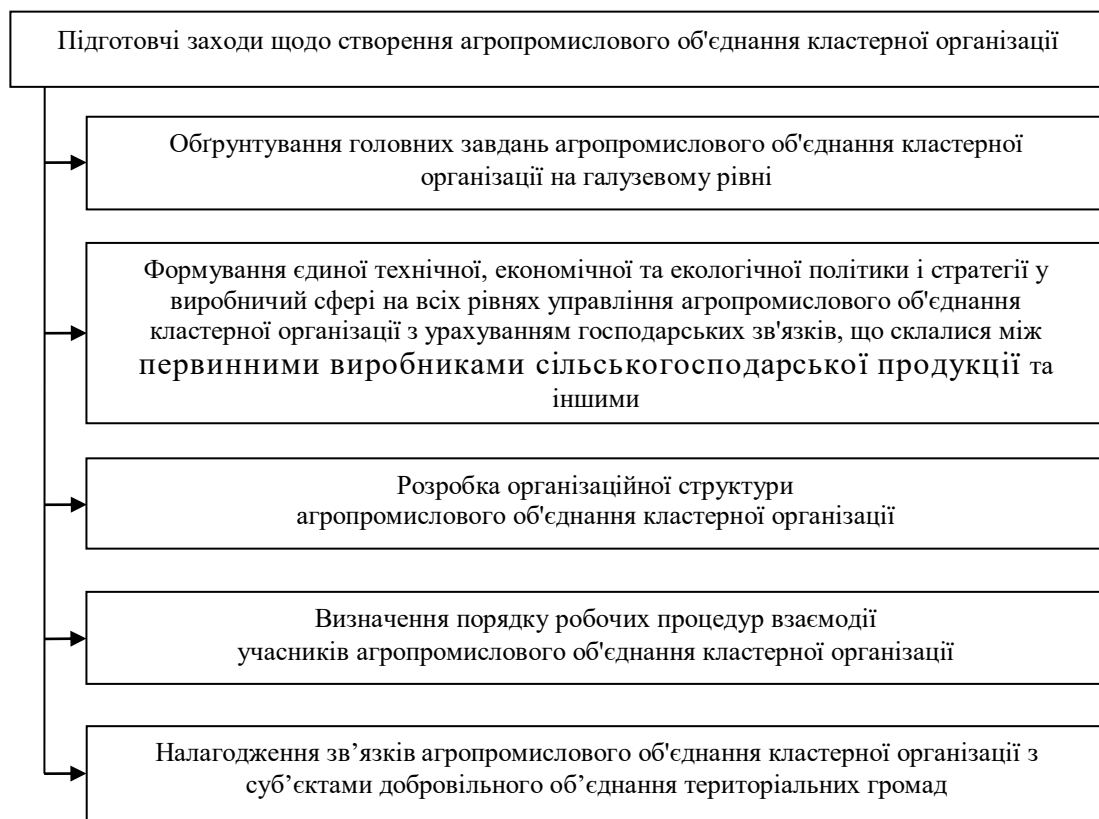
Концепція кластерів існує вже тривалий час, «кластер» має різні значення. У загальному вигляді термін «кластер», який точно позначає наукове поняття, що має дефініцію – «група або сукупність елементів, що характеризуються спільними ознаками» [2, с. 332], «група усіх предметів» [4, с. 127].

Найбільш вживаним визначенням кластера є визначення Майкла Портера: «кластер» – це об'єднання взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих підприємств, організацій, установ і зв'язаних з ними за географічною й функціональною ознаками органів державного управління, наукових закладів, різних інфраструктурних складових, працюючих на певній території, з певною метою» [5].

У сучасній науковій літературі деталізується визначення «кластера» стосовно особливостей ринкової аграрної економіки. Науковці стверджують, що «...кластерне об'єднання є специфічною організаційною формою, що на основі поєднання процесів спеціалізації та концентрації виробництва дозволяє поєднати інтереси великого, середнього та малого бізнесу. Поєднання зусиль багатьох підприємств взаємопов'язаних галузей кластера створює передумови для інвестування в спеціалізовані технології, способи збору та обробки інформації, інфраструктуру, трудові ресурси, що стимулює розвиток нових суб'єктів ринкової інфраструктури» [6, с. 79].

За визначенням М.Ф. Кропивка та М.М. Ксенофонтowa, «агропромислова кластеризація – це концентрація та спеціалізація агропромислового виробництва з формуванням на території замкнених циклів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції з використанням механізмів корпоратизації та кооперації для одержання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості» [6, с. 299].

Вважаємо, що участь сільськогосподарських товаровиробників у агропромислових об'єднаннях кластерної організації, адаптованих до ринкового середовища, дозволить їм використати усі переваги концентрації та спеціалізації агропромислового виробництва. На рис. 1 наочно представлена система основних підготовчих заходів щодо створення агропромислового об'єднання кластерної організації.

Рис. 1. Система підготовчих заходів щодо створення агропромислового об'єднання кластерної організації

Важливою перевагою агропромислового об'єднання кластерної організації є поширений обмін інформацією між учасниками об'єднання, передача сучасних технологій на всіх етапах агропромислового виробництва.

Принципи побудови системи економічних відносин між учасниками агропромислового об'єднання кластерної організації можна сформулювати наступним чином:

- добровільна участь в об'єднанні та добровільне користування послугами об'єднання;
- прийняття рішень за схемою: «один учасник – один голос»;
- рівноправність всіх учасників об'єднання незалежно від форми господарювання та масштабів діяльності;
- обов'язковість виконання спільно прийнятих рішень та укладених об'єднанням угод;

- пріоритетність захисту законних інтересів суб'єктів господарювання – учасників об'єднання;
 - врахування в діяльності об'єднання інтересів усіх зацікавлених сторін;
 - відкритість та доступність інформації про діяльність об'єднання, що не становить комерційної таємниці.

Як зазначають М.Ф. Кропивко, К.Ю. Ксенофонтова, О.В. Ковальова, «...в українському законодавчому полі можуть створюватися три типи великотоварних агропромислових об'єднань кластерної організації: як самоврядне продуктове агропромислове об'єднання суб'єктів господарювання...; як самоврядне територіально-виробниче агропромислове об'єднання (районне, обласне)...; як самоврядне науково-виробниче агропромислове об'єднання...» [6, с. 74–76].

Діяльність агропромислового об'єднання кластерної організації повинна сконцентрувати навколо себе сільськогосподарських товаровиробників, створюючи стійкі зв'язки.

Властивості агропромислового об'єднання кластерної організації наведені на рис. 2.

Рис. 2. Властивості агропромислового об'єднання кластерної організації

Різноманітність елементів агропромислового об'єднання кластерної організації сприяє стійкості й диверсифікованості виробництва. Крім того, структуризація потенціалу агропромислового об'єднання кластерної організації передбачає залучення сільськогосподарських товаровиробників з високим рівнем конкурентоспроможності, формування зв'язків між учасниками об'єднання.

На основі дослідження теоретичних підходів до створення агропромислового об'єднання кластерної організації можна сформулювати основні риси кластерного об'єднання:

1. Спільний для всіх учасників бренд.
2. Наявність лідера (інтегратора), що визначає довготривалу господарську та інноваційну стратегію всіх учасників кластера.
3. Добровільність і відкритість членства в об'єднанні сільськогосподарських товаровиробників.
4. Спільна дистрибутивна мережа виведення товару (сільськогосподарської продукції) на внутрішні та зовнішні ринки.
5. Кооперація і довіра, що ґрунтується на паритетному обміні між учасниками продуктового ланцюга.
6. Більш високі стандарти якості вироблюваної сільськогосподарської продукції. В агропромисловому об'єднанні кластерної організації неякісний проміжний продукт, що виробляється

одним із учасників продуктового ланцюга, буде відторгтися іншими.

7. Тісна взаємодія агропромислового об'єднання кластерної організації з суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад.

Взаємодія учасників всередині агропромислового об'єднання кластерної організації сприяє виникненню ефекту синергії, що зумовлено спільним використанням ресурсів, економією транзакційних витрат, зміцненням позицій на ринку однорідної сільськогосподарської продукції.

Висновки

Об'єктивна необхідність розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва в умовах сьогодення вимагає принципово нових підходів до організації його ведення. Критерієм ефективності функціонування сільськогосподарських товаровиробників в кластерних об'єднаннях є величина синергетичного ефекту, який виникає в результаті формування територіальних й галузевих полюсів розвитку агропромислового виробництва на ринках однорідної сільськогосподарської продукції.

Список використаної літератури

1. Кластерна модель організації великотоварного агропромислового виробництва та розвитку економіки сільських поселень і територій / [Лупенко Ю. О., Саблук П. Т., Скупий В. М. та ін.]; за ред. М. Ф. Кропивка. К. : ННЦ ІАЕ, 2011. 44 с.

2. Клименко М. О. Основи та методологія наукових досліджень : навч. посіб. / Клименко М. О., Фещенко В. П., Вознюк Н. М. К. : Аграрна освіта, 2010. 351 с.

3. Одинцов О. М. Формування інституціональних передумов кластерної організації агропромислового комплексу : монографія / О. М. Одинцов. Черкаси : Вертикаль, 2014. 400 с.

4. Осовська Г. В. Економічний словник / Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С. К. : Кондор, 2007. 358 с.

5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ. под ред. и с предисл. В. Д. Щетинина. М. : Междунар. отношения, 1993. 896 с.

6. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Саблук П. Т., Кропивко М. Ф., Булавка О. Г. та ін.]; за ред. П. Т. Саблука, М. Ф. Кропивка. К. : ННЦ ІАЕ, 2011. 454 с.

References:

1. Lupenko Y.O., Sabluk P.T., Skupy V.M. Klasterna model organizacij velikotovarnogo agropromislovogo virobniactva ta rozvitku ekonomiki silskih poselen i teritorii / Kiev.: IAE Research Center, 2011, p. 44. (in Ukrainian)

2. Klimenko M. O. Osnovi ta metodologiya naukovih doslidjen: [Textbook] / Klimenko M.O., Feshchenko V.P., Voznyuk N.M. / Kiev: Agrarian education, 2010, p. 351. (in Ukrainian)

3. Odintsov O.M. Formuvannya institucionalnih peredumov klasternoї organizacij agropromislovogo kompleksu [Monograph] /. Cherkasy: Vertical, 2014, p. 400. (in Ukrainian)

4. Osovskaya G. V., Yushkevich O. O., Zavadsky Y.S. (2007) Ekonomichnyy slovnyk [Economic Dictionary] / Kyiv: Condor. (in Ukrainian)

5. Porter M. Mejdunarodnaya konkurenciya (From Ukrainian ed. and with a foreword. Schetin V.D.) International. relations, 1993, p. 896. (in Ukrainian)

6. Sabluk P.T. et al, Sabluk P.T., Kropivko M. F. Upravlinnya kompleksnim rozvitkom agropromislovogo virobniactva i silskih teritorii / Kiev: IAE Research Center, 2011, p.454. (in Ukrainian)